

005 Kunst en Realiteit

Vooraf

De tekst *Kunst en Realiteit* heeft Mondriaan opgetekend in een schetsboekje. Joop Joosten¹ heeft de bestaande en niet meer bestaande schetsboeken genummerd van I tot en met VIII². *Kunst en Realiteit* is genoteerd in Schetsboek II. Voor zover bekend bevatten alleen de Schetsboeken I en II notities³.

De meeste notities in Schetsboek II zijn kort. Twee notities zijn wat langer en voorzien van een titel. We beschouwen ze daarom als teksten en presenteren *Kunst en Realiteit* en *Kunst* afzonderlijk van de kortere notities van Schetsboek II⁴.

Bron

Van de tekst *Kunst en Realiteit* is alleen een in potlood geschreven versie gevonden in Schetsboek II. Dit schetsboek⁵ heeft door het gladde papier en de perforatie meer weg van een niet gelinieerd notitieboekje dan van een schetsboek. De voor- en achterzijde van het boekje zijn van karton, beplakt met donkerblauw gewolkt papier; de rug is van zwart linnen. Oorspronkelijk bevatte het boekje 72 bladzijden (144 pagina's)⁶; 59 bladzijden (118 pagina's) zijn nu nog aanwezig, waarvan 37 pagina's zijn beschreven met notities.

Na de aanschaf van het boekje is Mondriaan vermoedelijk voorin begonnen met schrijven en achterin met tekenen. We achten het boekje authentiek en daarom als geautoriseerd.

De tekst *Kunst en Realiteit* is vrijwel de eerste notitie in het boekje. Na twee korte notities op de eerste pagina en na een lege pagina, begint de tekst op de derde pagina en eindigt op de achtste. Direct gevolgd door de tweede tekst in het boekje, de tekst *Kunst*.

Mondriaan heeft de tekst *Kunst en Realiteit* met het boekje in de normale (verticale) stand met potlood geschreven. De tekst kent weinig correcties en lijkt 'in één adem' te zijn geschreven.

Schetsboek II wordt bewaard in *The Solomon R. Guggenheim Museum* te New York⁷.

Omdat de tekst niet ondertekend is, beschouwen we hem als onvoltooid.

Basistekst en leestekst

Als basistekst voor de vervaardiging van de leestekst is de facsimile-uitgave van het originele Schetsboek II⁸ gebruikt.

Datering en ondertekening

Volgens de Catalogue Raisonné zijn de schetsen in Schetsboek II in de eerste helft van 1914 ontstaan⁹. We volgen deze datering.

Kunst en Realiteit is niet ondertekend.

Ontstaan en publicatie

Eind 1913 krijgt Mondriaan vanuit Nederland een uitnodiging van de redactie van het theosofisch tijdschrift *Theosophia*¹⁰ om een artikel over kunst te schrijven¹¹. In een brief (8 april 1914) laat de schilder de criticus H.P. Bremmer¹² weten: 'Men heeft mij vanwege de Redactie van *Theosophia* gevraagd over Kunst te schrijven en hoewel 't buiten mijn vak is vond ik toch dat 't hier meer iets 'wetenschappelijks' gold en zodoende heb ik het gedaan en mijn ideeën uiteengezet. Mijn idee van de Evolutie in de kunst sluit geheel aan met het Theosofisch denken.'¹³ En aan zijn collega en vriend Lodewijk Schelfhout¹⁴

¹ Medeauteur van *Two Mondrian Sketchbooks 1912-1914*. Amsterdam, 1969.

² CRII: 434.

³ Welsh, R.P., en J.M. Joosten. *Two Mondrian Sketchbooks 1912-1914*. Amsterdam, 1969.

⁴ De teksten [005] en [006].

⁵ Staand model (h x b: 17,2 x 11 cm), afmeting bladen 17,2 x 10,5 cm (zonder perforatiestrookje).

⁶ CRII: 438-440; B376.

⁷ The Solomon R. Guggenheim Museum, New York, Inv.nr. 81.2823.

⁸ R.P. Welsh, and J.M. Joosten. *Two Mondrian Sketchbooks 1912-1914*. Amsterdam, 1969: 52-55.

⁹ CRII: 434, B371 en CRII: 440, B376.

Mondriaan woonde tot eind juli 1914 in Parijs, 26 Rue du Départ.

¹⁰ Tijdschrift van de Theosofische Vereniging Nederland Adyar, Amsterdam.

¹¹ CRII: 104.

¹² H.P. Bremmer (1871-1956), Nederlands kunstcriticus en verzamelaar.

¹³ Vindplaats brieven aan Bremmer: RKD-MCP – 19.

schrijft hij op 12 juni 1914: 'Ik heb van de winter een groot artikel over Kunst en Theosofie geschreven voor een Theosofisch blad'¹⁵.

Vermoedelijk heeft Mondriaan na de uitnodiging van *Theosophia* een notitieboekje (Schetsboek II) gekocht¹⁶, met het doel hierin aantekeningen te maken voor zijn artikel¹⁷. De eerste teksten voorin Schetsboek II - *Kunst en Realiteit* en *Kunst* - zijn dus hoogst waarschijnlijk aanzetten geweest voor dit artikel.

Het artikel van Mondriaan voor *Theosophia* is nooit gepubliceerd. Jaren later (1918) kan hij zich daar nog druk over maken. In februari 1918 schrijft hij aan zijn vriend Theo van Doesburg¹⁸: 'Wat de Theosofen betreft denk ik volkomen zoo als jij; ik zond van uit Parijs reeds een artikel voor Theosofia dat men niet wilde plaatsen. Later vertel ik je wel uitvoerig. De Theosofen zien geen bliksem van wat kunst moet zijn. Maar de Theosofie als kennis is het ware, belicht in nieuwe vorm. In zooverre vindt ik overeenkomst in Theosofie en kunst. Daarom zette ik ook de Theos. in haar ware beteekenis, niet zoals zij meestal verschijnt. Ik zal dit nu nog onderstrepen. Vindt je nog een manier om duidelijker te zeggen wat ik bedoel, verander 't dan gerust. Maar ik vind 't te gewichtig om niet van de overeenkomst te spreken. Ik heb veel studie van de Theosofie gemaakt¹⁹. De Geheime Leer is een ware grond voor alles.'²⁰

Bij het doornemen van de correspondentie in het redactiearchief van *Theosophia* blijkt dat de toenmalige redactie de gewoonte had om niet geplaatste kopij te retourneren²¹. Zeer waarschijnlijk heeft ook Mondriaan het artikel van de redactie van *Theosophia* teruggekregen. In zijn nalatenschap is het artikel echter niet gevonden²².

De inhoud van Schetsboek II is pas na Mondriaans dood gepubliceerd²³.

Sleutelwoorden

Met een aantal kenschetsende woorden (in alfabetische volgorde) geven we aan wat er in *Kunst en Realiteit* besproken wordt. Van de zogenoemde specifieke en soms minder specifieke Mondriaan-woorden wordt een verklarende omschrijving gegeven in het 'Sleutelwoordenregister'²⁴. De in dit register verduidelijkte sleutelwoorden zijn hieronder cursief weergegeven.

Sleutelwoorden: *abstracte kunst*, bovenmenselijk, *ether*, *geestelijk* en materieel, *grondvormen*, *intuïtief*, *realiteit*.

Schilderijen ontstaan tijdens schrijfperiode

De tekst *Kunst en Realiteit* is vermoedelijk geschreven in de eerste helft van 1914. De schetsen en schilderijen die Mondriaan in Parijs vervaardigde, zijn volgens de Catalogue Raisonné dertien voornamelijk Parijse façades: B43-B55²⁵. Mondriaan zal tijdens de periode van het schrijven aan *Kunst en Realiteit* met één of meer van deze schetsen en/of schilderijen bezig zijn geweest. In Schetsboek II waar de tekst in is geschreven, heeft Mondriaan de volgende schetsen gemaakt: B376-B378²⁶.

¹⁴ Lodewijk Schelfhout (1881-1943), Nederlands schilder en vriend van Mondriaan.

¹⁵ Vindplaats brieven aan Schelfhout: RKD-MCP – 73.

¹⁶ De prijs staat voorin het boekje: 45c (45 centimes).

¹⁷ C. Blotkamp. *Mondriaan. Destructie als kunst*. Zwolle, 1994: 79.

¹⁸ Theo van Doesburg (1883-1931), Nederlands kunstenaar, schrijver en redacteur van *De Stijl*; vriend van Mondriaan tot medio 1924.

¹⁹ In 'De Theosofische Beweging' (bijblad van *Theosofia*) vinden we in de jaargang 1916 een mededeling van de 'Gooische Loge' dat de leden van de Theosofische Vereeniging in het Gooi gebruik mochten maken van de bibliotheek van mej. Bekouw, Eemnesserweg, Laren (secretaris van de Vereeniging). Waarschijnlijk heeft Mondriaan van die mogelijkheid veelvuldig gebruik gemaakt.

²⁰ Vindplaats brieven aan Van Doesburg: RKD-MCP – 25-28.

²¹ Archief van de Theosofische Vereniging, Gemeentearchief Amsterdam. Toegangsnummer 30006.

²² Holtzman Deposit.

²³ R.P. Welsh, and J.M. Joosten. *Two Mondrian Sketchbooks 1912-1914*. Amsterdam, 1969.

²⁴ Digital Appendix: Documentation - Mondrian Vocabulary Explained.

²⁵ CRII: 228-239.

²⁶ CRII: 438-440.